

๑ สัม บศสมญศษ้อง
เตจ ดงดงตวันเหิน
กรม ไตฬว์ดำเนิน
พระธา ใหญ่่น้อยคอยถ้ำ

๑ คำ รัรัฐศาสตร์เรือง
รง เร่งการเอาทร
ราชา นุกิจพูน
นุภาพ เจ้าจอมหล้า

สรรเสริญ
พงษ์
ราชกิจ
แบบเบองบรมครู

จัญญ
แจ่มจ้า
ฤพร่อง เลขนา
ทอดไว้จรรกาล
(อำนาจ รักษาสัตย์)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

21 มิถุนายน 2405-1 ธันวาคม 2486

ตำราขนานสาวรีย์

ประพันธ์โดย

อำนาจ รักษาศักดิ์

อินทรวชิรฉัตรที่ 11

๑ กัมเกล้าประคองกราบ
แหวกวางระหว่งเคียร	ศิระราบประณมเนียน
คุณะรัตนาไตรย
๑ นบพรหมอมรมมน
ทงป็นนรินทร์ไอ-	ฐิตะแดนพิมานไกร
ศรัย้อมประชาช
๑ อักปวงคณาปราชญ์
เชญช่วยอำนวยศรี	อภิชาติสุเมธ
สุวพากย์เชลงนันท
๑ จักเกริ่นพระเกียรติกล่าว
ทรงคุณอนเนกนันท	ระบุง่าวพระวงศ์อัน
นิจะช่วพระชันษา
๑ ก้อกรมะ "คำรงฯ"
รับราชการปรา-	วรพงศ์พระจักรา
กฤษะมันถัตถุญ
๑ เซาวน์ชาญปรีชาเชิด
เพื่องพุงอรุงชู	ทนุเทอดสยามฟู
กิติเบญจรามา
๑ นานาทุรากิจ
ทุกสิ่งละล้วนสา-	ธประสิทธิ์ประสาทมา
ทรภาพักัญโญฬาร
๑ เหลือสรรรำพันคิด
ด้วยคุณพระไพศาล	จระจิตประจงจาร
นรทวัสเส็งเห็น
๑ จิงขอแกลงอรรถ
เพิ่มพูนพระยศเพ็ญ	พระประวัต์พอเป็น
ศุภพิธอาภรณ์

ฉบับ 16

๑ แดงเรื่องเบองตันอนุสรณ์ พระบรมวงศ์พงศา	เฉลิมเกียรติกำจร
๑ พระนามสมเด็จพระมหา นภาพระเสวีรัฐเลิศไกร	ดำรงราชา
๑ เป็นราชโอรสทรงไชย จตุรัชสยามินทร์	จอมเกล้าเจ้าไทย
๑ เจ้าจอมนาม ชุ่ม ชนนินทร์ ยัสีบเฮ็ดมิดุณา	ชาตะสุรทิน
๑ สกสองพันสี่ร้อยปัญจา เข้าเขตสุโขไสรวาร	นักษัตร์จามา
๑ ณ มหานิเวศน์สถาน พระญาติหลายหลากมากมวด	ราชวังมโหฬาร
๑ ชนกประสิทธิ์นามคิสวร ฯ ประกฤตประกอบชอบไชย	พิชิตควร
๑ แรกเริ่มเดิมยังเขาวัววัย ก.ข. ต่อคุณครูแสง ¹	ทรงอักษรสมัย
๑ ต่อมาจึงเวียนเปลี่ยนแปลง กับครุณามปาน ² นานปี	เล่าเรียนเพียรแรง
๑ เจริญจนมีจันได้อัญมณี กะเหล่าอาลัยกษณ์พนักงาน	เรียนหอมพจี
๑ สมัยนับต้นรัชกาล ปียะราชทรงชำระ	แห่งองค์ภูมิบาล

¹ เป็นข้าราชการฝ่ายใน² เป็นราชนิถุล สกฤษุนนาค

๑ เรียนไพร่พากย์อัสดง
เคียงคู่กับครุฑเศียรสาม^๓

เมื่อเก่าขวบคง

๑ ครูชอบสนิหิตัดพัน
พูดได้ก่อนกาลอ่านเขียน

ไปไหนด้วยกัน

๑ สิบเรียนร่ำพร่ำเพียร
มงคลราชกิจพิช

จึงออกเพราะเขียน

๑ โสกันต์ชั้นเสนาสิบสามปี
แล้วทรงผนวชบวชเณร

ตามราชประเพณี

๑ เรียนธรรมกำหนดจดเจเน
สีกษ์พรากจากวัดบวร ฯ

บ่หนึ่งจึงเวน

๑ แตนนทรงตรกผกสอน
ผกไผ่รำลึกศึกษา

องค์เองอาหาร

๑ อนุชนหนหลังฟังมา
จำเป็นตัวอย่างทางดี

จึงตงเจตนา

อุชงคปถาดฉันท 12

๑ ประจวบครบประจบกาล
ประมวลดแต่ประสุตมี

ฉนนานลุ่มร้อยปี
กระทงสนพระชันษา

๑ เสด็จกรมะดำรง
สนองบาทมุลิกา

ประเสริฐพงศ์พระจักรา
เสนห้ชิตสนิทนาน

๑ ตลอดไตรไพทราช
ระบือกิจสมิทธิการ

ปรุเปื้องปราชัญ์ปริชาชาญ
ประศาสน์แกลัวประกาศไกร

๑ กระตองเกียรติกำจรมาก
ชะแซ่ชรวงลบบองไซ

วิรัชภาคก็ภาชชัย
ระเบงศัพทสงเสริม

³ Francis George Peterson

๑ ประคังกันประเดข้าว
 ประดับคิดประดิษฐ์เติม

๑ สถาบัน ฅ ไทยรัฐ
 ประชุมช่วยอำนวนยสุน-

๑ ประกาศเชิญประกวดเรื่อง
 ประกฤตเพียรจำเนียรนาน

๑ บำเพ็ญทักษิโณทิส
 กลาเลิศประเสริฐทรง

๑ สถิตทิพพินาไน
 สวัสดิ์ทวยประชาชี

สุรางคณางค์ 28

๑ แดนจักกล่าว
 เถลิมนพนัยศไกร
 เผ่าพงศ์จอมไทย
 หลายหลากนั๊กหนา

๑ สิ่งใดบกร่อง
 ตามแต่ปัญญา
 โปรดได้เมตตา
 ข้าเจ้าเอาบุญ

๑ เบองตันเอ่ยอรรถ
 พระผู้ทรงคุณ
 ขอต้อเติมจน
 สัมมาจาร

อุโฆษกล่าวจะจนเจิม
 มหุคม์กิจปฐิตคุณ

ริเริ่มจัดประเทืองบุญ
 ทรากรรมกระทำงาน

คตเบื้อง ๒ กอปรการ
 สฤคส์โสคตล์ประโยชนัยง

ประสิทธิ์อิฐฐสรพมง-
 พระญาณหยั่งจะเปรมปรีดี

พระจงได้ประสาทศวี
 เกษตรรัฐชวชไทย

๑ ต่อเนื่องเรื่องราว
 กรมพระยาดำรง
 ช่างทำคุณไว้

๑ จะตกเคิมต้อง
 หากคลาดเคลื่อนไป
 คักเคือนกรรณา

๑ ปฐมประวัตติ
 ชาติความบางข้อ
 เพิ่มเพื่อเพ็ญพูน

๑ ธิ เรียนมคธวัจน์
และครูผู้ม
เน้นกว่าขวบปี
จากหลวงรัฐธรณ ๗

๑ เรียนรัฐประศาสน์
จุลจอม ภูวตล
เอภากรฝกฝน
องค้เตยวกันมา

๑ ผนวชเจ้าไทย^๙
กับองค้บ้ชฌาย์
ณ เขตวัดวา
แล้วไปทรงค้ล

๑ ณ วัดนิเวส^{๑๑}
อำเภอบางป้อิน
ผ่องแผ้วจงอินค้
บำรุงกรุงศรี

๑ เริ่มรับราชการ
ชันษาสิบสี่
เป็นมาหนงบ
กรมราชวัลลภา^{๑๓}

กับพระยาปรีชิตี^๔
นามหลวงธรรมมา ๗^๕
เรียนยุทธรวิธ^๖

ต่อสมเด็จพระบาท
คค้โบราณ
ต่อจอมสากล

เป็นพุทธวิสัย
กรมพระยาปวเรศ^{๑๐}
ศรรัตน์ศาสตา

ตำแหน่งแขวงเขต
ลาสิกขาแล้ว
ทำการแผ่นดิน

เป็นนักเรียนนายทหาร
ร.อ. เจิม บัญชา^{๑๒}
เลื่อนเป็นร้อยตรี

⁴ พระยาปรีชิตีธรรมราชา (เมี่ยม)

⁵ หลวงธรรมานุวัติจ้านง (จุ่น)

⁶ วิชาทหาร

⁷ หลวงรัฐธรณยุทธ (เส็ก)

⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

⁹ พระภิกษุสงฆ์

¹⁰ สมเด็จกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์

¹¹ วัดนิเวศธรรมประวัติ

¹² ร.อ. เจิม แสงชูโต ต่อมาเป็นเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี

¹³ กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภ

๑) ภิญโญยศเปลี่ยนแปลง

ทหารหลายครา

อัสวี¹⁴ อองครักษ์¹⁵

แผนที่¹⁷ หัตถ์เจิน

๑) ทรงยศอดีตแรก

เพียรพากยากเข็น

ตามจ้านงภูเบนทร์

เป็รื่องปราชญ์อาจหาญ

๑) เมอเบนอชบตี

ไ้ตรีเริ่มการ

ชนใช้เขียนอ่าน

มูลบท²⁰ เลขา

๑) สมัยนั้นพระชนม์

ทรงมีปรีชา

อุทิศเวลา

ไว้วางพระทัย

๑) ลูกซึ่งบ

โปรดเกล้าฯ ให้ไป

เชื่อมชกพระไม-

ไพรัชราชินทร์²¹

๑) สอง, สี่, สาม, ห้า

จวบเจ้าธรณินทร์

ปกครองแผ่นดิน

แบบรัฐอัสตง

ชำระตำแหน่ง

บังคับกองแถววง

กองแก้วจินดา¹⁶

คตนายพลเอก

หมุนเวียนเปลี่ยนแปลง

เพราะทรงเล็งเห็น

กรมศึกษา¹⁸ น

แต่งแบบเรียนไว¹⁹

แทนแบบโบราณ

ยสืบแปดฟังกด

ร่วมบำรุงราชกิจ

บิยะราชราชา

สอง, สี่, สาม, ห้า

ยุโรปราชสำนัก

ตรตอบแทนไท

นิวคินมา

จะจัดคัดลอก

จ้านงจิงจันตี

14 กองทหารม้า

16 กรมทหารปืนใหญ่

18 กรมศึกษาธิการฐานะเทียบกระทรวงซึ่งสมัยนั้นยังมีได้จัดตั้ง

19 แบบเรียนเร็ว

15 ราชองครักษ์

17 กรมแผนที่

20 มูลบทบรรพกิจ

21 ทัพพระเจ้าชาลร์นีโกลาซที่ ๒ แห่งฝรั่งเศสตั้งประพาสเมืองไทย จึงโปรดให้พระองค์ท่านนำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไปถวายตอบแทนและไปราชสำนักอื่นๆ ด้วย

๑ โปรดให้เป็นที่

คามราชประสงค
ยศใหญ่ยังยง
ถ้ามักพากเพียร

๑ เหนื่อยยากเพียงไร

จะได้กราบเรียน
มิให้วนเวียน
ตำแหน่งยศฐาน

๑ สมัยพุทธศก

ทรงเป็นเสนา-
กระทรวงมรธา²²
อภิรัฐมนตรี

๑ ทรงเป็นกรมหมื่น

เริ่มแต่ต้นปี
ชนมเจ้าเขตปี
สมศักดิ์นักรหนอ

๑ สืบมามีนาน

สรรเสริญเย็นยอ
มีละร้งรอ
สมเด็จพระพระยา

๑ ยศฝ่ายพลเรือน

สืบต่อกันมา
เสริมเสกฐานา
เอกอัครหลักเมือง

เสนาบดี

กระทรวงมหาดไทย
ซึ่งพระองค์ทรง

ตราครุฑไว้

ในข้อต่อไป
ตอนนั้นจะเขียน

สอง, สี่, หก, หก

บดทบวง
สองปีต่อมา

ซึ่งยศยังยง

สอง, สี่, สอง, เก้า
เพียงยศสิบสี่

โปรดเกล้าประทาน

เป็นกรมหลวง, พระ
แล้วประสิทธิ์ต่อ

ก็ทรงเลื่อน

มหาอำมาตย์เอก
จางวาง²³ เสวกา²⁴

²² กระทรวงมรธาธร

²³ จางวางเอก

²⁴ มหาเสวกเอก

๑ เหยี่ยญตราในประเทศ
 ตรีจัตรีจรงเรื่อง
 สูงสุดประเทอง
 ครอบแทนความดี

๑ ฝ่ายไพรัชภาค
 ประเทศสิบสี่²⁵
 เพราะความอาร์
 ผูกมิตรชิดเชย

๑ ราชการพิเศษ
 พระองค์ทรงเคย
 เอาการมิเคย
 สัมฤทธิอัญญผล

๑ จัดการนานนก
 ทรหอดอดทน
 ปรับปรุงจักรกล
 วิวัฒนสวัสดี

๑ งานพิเศษตั้งว่า
 ทรงสร้างบารมี
 ที่ประวัตศารานชัย
 พระองค์ทรงมา

๑ นอกนต่างประเทศ
 ก็เชญเบนสมา
 อดมวิทยา
 เกียรตกาการ

จำนวนสามสิบเอ็ด
 จักรมังกูญ
 บำเหน็จเนื่อง ๆ

ได้รับตราจาก
 รมยสิบสาม
 เจริญไมตรี

อีกหลายประเภท
 เป็นเช่นกรรมการ
 ปล่อยปละละเลย

บากบั่นสรรเสก
 ก่อตั้งบำรุง
 นาวารัฐมณฑล

ประมาณสามสิบห้า
 จะคู่รัชต์
 รายการบาญช

เจ็ดแสนแคว้นเขต²⁶
 ชิกแห่งสมาคม
 เลื่องชอภษา

²⁵ อิตาลี - ฮาโว - สวีเดน - รัสเซีย - ฝรั่งเศส - เดนมาร์ค - โปรสเซีย - เฮอร์กี - กรีก - ญี่ปุ่น - บรันสวิก -
 เบลเยียม - อังกฤษ - เนเธอร์แลนด์

²⁶ อังกฤษ - ฝรั่งเศส - เยอรมันนี - อิตาลี - ฮอลแลนด์ - บานตเวีย ชะวา - จีนใต้

<p>๑ สมัยตั้งเสือบา กองรักษาพระนคร²⁷ แขวงเขตอุดร รณวิทย์นิสัย</p>	<p>กีทรงฐานา ผู้บังคับการพิเศษ ฝึกหัดจัดสอน</p>
<p>๑ ก่อนจะจบบท อ้างเอ๋ยเฉลยไข เพร็ดพร้อมพิไล มิ่งมิตรสนิทสนม</p>	<p>ขอเติมเพิ่มพจน์ แจ้งความนามหม่อม “เฉลย” คืออรไท</p>
<p>๑ มัธคาโอรส สุจริตชิตขม พูนพิศมัยอนุกรม คិតกุลพลศรี</p>	<p>หลายองค์ปรากฏ จุดดิสชายใหญ่ นามวงศ์ทรงนิยม</p>
<p>๑ พระนามทายาท เอ๋ยวาทวาท จงโปรดปราน ประยูรวงศ์พงศา</p>	<p>อันที่ยังขาด ขอประทานโทษ ดูตามบัญญัติ</p>
<p>๑ พระชนม์เบ็ดเสร็จ กีสนวาตา พลิกพันกายา หยุดกระทำการ</p>	<p>ศิริแปดสิบเอ็ด บรรทมไม้คั้น เพราะพระหทยา</p>
<p>๑ ตลอดพระชนม์ นิพนธ์บรรณสาร เป็นความตำนาน ประวัติยาริบาย</p>	<p>ธ ทรงขวายชวน หกร้อยห้าสิบสาม พงศาวดาร</p>

²⁷ กองเสือบารบหลวงรักษาพระองค์ จังหวัดพระนคร มณฑลกรุงเทพ ฯ

ธานี 11

๑ ก่อนกล่าวข่าวทุกข์ยาก
โปรดจำคำขานไข

๑ เพื่อนรอบขอบประเทศ
พม่าเขมรญวน

๑ เสยสิทธิ์อิสรภาพ
ชนเขตประเทศอา-

๑ การเมืองโบราณนาน
หมุนเวียนเพียรธำรง

๑ ปรับปรุงบำรุงเสริม
ให้ทัดกับรัฐา

๑ การทหารและพลเรือน
บุกเข็ญเป็นไฉน

๑ คู่รบสำหรับเก่า
ศึกใหม่ใหญ่ยิ่งทอ

๑ กิจไต่ปี่ยราช
กิจนั้น " ตำรง " ²⁸เอา

๑ จนจอมพิภพกล่าว
ว่า " คือพิเชียรจน "

๑ ครั้งจัดการศึกษา
ต้องหัดจัดคนมี

๑ เนื่องในสมัยนั้น
ต้องวานท่านสมภาร

๑ รับสร้างโรงเรียนเด็ก
สอนฝึกในคังกาม ²⁹

ว่าลำบากยากเพียงไร

สมัยนั้นเหตุผันผวน

เริ่มมีเหตุเปลี่ยนแปลงแปรปรวน

คู่เคียวศึกพิลึกกวม

ศิโรราบวันทนา

นุภาพรัฐอัสตง

ต้องจัดการขยายวง

คูลย์อำนาจราชอาณาจักร

ดัดแปลงเพิ่มพัฒนา

ต่างประเทศเขตแดนไกล

ต้องปรับเลื่อนระดับไป

เชิญพินิจคิดเอาหนอ

ชวดชบเสาชะรณรอ

หัตสนะเจตน์เขตแดนเรา

ชลดชาติประเทืองเบา

ธุระรองฉลองบุญ

เสนอข่าวสำแดงคุณ

มงกุฎเกตุษัตริย์ "

ก็แสนอาตุรทวิ

วิชาสรรพรับราชการ

การเขียนอ่านไม่ชำนาญ

วัดแต่มีแต่งแถลงความ

มหาดเล็กพยายาม

ส่งาศรท้วงหลวง

²⁸ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5

²⁹ ตึกยาวข้างประตูพิมานชัยศรีด้านตะวันตก

- ๑ อบรมมารยาท
ปรีดีเปรมเกษมดวง
- ๑ ต่อมาย้ายไปยัง
เปลี่ยนชื่อเป็นจุฬา-
- ๑ แรกสร้างศิริราช
ก็แสนจะทุกข์ทน
- ๑ ยาเก่าเข้ราก็ไม่
ยาใหม่ใจระทม
- ๑ แม้บ่าวโฆษณา
ให้เปล้าหวังเอาบุญ
- ๑ มีแต่ไข้ใกล้ตาย
ครันตายก็ตอบแทน
- ๑ ว่าโรงพยาบาล
ผู้ใดได้ยนิยล
- ๑ ต้องใช้กโถบาย
นำไปให้หาย
- ๑ ข้าวหายวายทุกข์โศรก
คนไข้จึงได้ใจ
- ๑ แพทย์ใหญ่หาได้ยาก
ที่รักสมักรงาน
- ๑ ข้างพวกหมอรุ่นเก่า
ส่อเสียดเบียดเบียนแทง

และประสาทวิชาปวง
หทัยราษฎร์มีคลาดคลา
ราชวังกลางทุ่งนา³⁰
ลงกรณ์ใหญ่อำไพผล
บัว³¹อาพาธประชาชน
เพราะปวงราษฎร์ขาดนิยม
เขาเคยใช้มานานนม
ระแวงหวาดชีวิตสูญ
จะเขี้ยวยาอนกุล
ก็อหฺลก็อเหลือแสน
จึงตะกายมาตามแกน
อุโฆษข่าวอกุศล
คือสถานที่วายชนม์
ก็ระย่อท้อใจหนี
พาคคนไข้ที่ตนมี
หายป่วยปล่อยทะยอยไป
ระงับโรคระบือไกล
นิยมมาพยาบาล
ต้องคัดจากข้าราชการ
เข้าช่วยกันอย่างขันแข็ง
ก็ถือเล่ายุ่งแยง
กระทบหมู่รู้วาย

³⁰ พระราชวังที่ตำบลปทุมวันซึ่งเปลี่ยนเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนและปัจจุบันคือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³¹ การปรนนิบัติ-พยาบาล (พาชีพ)

- ๑ จนผลการรักษา
จึงปรับปรุงขยาย
- ๑ การตั้งศิริราช^{๓๓}
นอกจากกรมพระยา
- ๑ องค์ศรีเสาวภาคี^{๓๓}
อุส่าห์เอื้ออารี
- ๑ ต่อมาเมื่อปรารถ
แผ่พ่ายขยายวง
- ๑ บำรุงอนามัย
จึงมีราชโองการ
- ๑ พระพร้อมผู้ร่วมคิด
จะขอประกอบเส-
- ๑ ตกปลงใจทำ
เริ่มแต่ตั้งหมอไว้
- ๑ ปรังยาฝรั่งขาย
ยากเหลือเพื่อผู้คน

หายโรครากันมากมาย
อกสแห่ง^{๓๒} แต่งเติมมา
ได้สมมาตพระราช
ก็ควรสุดสุด
ซึ่งร่วมสร้างแต่เดิมที่
กระทงสนชวณลง^{๓๔}
จอมพิภพ ๗ จำนง
การรักษาพยาบาล
ให้ผ่องใสสุขสำราญ
มอบระดม^{๓๕} กรมพระยา
ใคร่ครวญพิจารณา
รัตต์ประโยชน์กันโศดไหน
ศฤกกรรมลำดับไป
เป็นประจำอยู่ตำบล
ส่งจำหน่ายแก่มวลชน
จะนิยมแสนนมน

32 1. โรงพยาบาลคนเสียจริต ใช้ตึกบ้านพระยาภักดีภักทร (เจ้าแก้ว เก่งขวัญ) ที่ตั้งขึ้นที่หลวง ต. ปาก
คลองสาน
2. โรงพยาบาลบุรพา ใช้ตึกบ้านอากรดาที่ตั้งขึ้นที่หลวงริมคลองคูพระนครหน้าวังบูรพาภิรมย์
3. โรงพยาบาลแบบ Nursing Home ให้บ้านของหลวงปากถนนสี่ลมต่อเจริญกรุงที่อนุญาตให้หมอเอสี่
ใช้เป็นสถานี่รักษาพยาบาลแบบฝรั่ง
4. โรงพยาบาลเทพศิรินทร์สร้างใหม่ด้วยเรือนไม้สองชั้นของพระราชทานที่ปากถนนหลวง ตรงกับ
วัดเทพศิรินทร์ราชาส

33 พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าศรีเสาวภาคี

34 สันพระชนม์ที่ตึกเสาวภาคี ร.พ. ศิริราช

35 ที่มอบพระเมื่อตั้งโรงพยาบาลศิริราชและรวมการพยาบาลตั้งเป็นกรมพยาบาลเมื่อ พ.ศ. 2431 แล้ว
โปรดให้พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคีเป็นอธิบดี ครั้นพระองค์เจ้าศรีฯ สิ้นพระชนม์ก็รวมกรมพยาบาลเป็นส่วนหนึ่งใน
กระทรวงธรรมการซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาฯ เป็นอธิบดีอยู่ ส่วนการพยาบาลตามหัวเมืองนั้นขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย
ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาฯ ข้ายมาดำรงตำแหน่งเสนาบดีในลำดับต่อมา ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่โดยตรง

- ๑ ข้อฝรั่งต้องพรางแฝง
มิบังจะลั้งเล
- ๑ ยานนจึงชื่อว่า
มานะมิละเลย
- ๑ ตั้งแพทย์ประจำเมือง³⁶
ที่ได้ใช้โรคา
- ๑ ปรีกษาหมอมานิส³⁷
ปลูกกุชชิว
- ๑ ขามักพินหมาบ้า
สืบเนื่องเรื่องระคาย
- ๑ ด้วยถูกหมาบ้ากัด
คิดสร้างอนุสรณ์
- ๑ ทรงนึกปรีกษาการ
ได้สมกับค่านึง
- ๑ สร้างบัสตรสภา⁴⁰
ต่อมาจึงโอนงาน
- ๑ ณ เสาวภานัน
คูเหมื่อนจะเตือนใจ
- ๑ เนื่องผลเป็นคั้นเหตุ
รกรสร้างสถานอา-
- ๑ สุกตักมพิมาน
เสพยสวตศัพพัฒนาผล

มิให้แพรงนำสรวลเส
ละเลิกใช้เพราะไม่เคย
โอสถศาลาขนเปรยเปรย
มีผลแพร่แต่นมา
ขนประเทืองข้าวรฐา
ต่างจังหวัดขัดหมอด
ก่อประโยชน์ทำหนองผ³⁸
มนุษย์รอดไม่วอดวาย
ก็คนความมั่งมีหมาย
เพราะชัพศรดา³⁹ มรณ
จึงอดอดอาลัยวรรณ
อุทิศส่วนกุศลถึง
หาสถานอันพอพึง
ก็ริเริ่มประเดิมการ
ประกอบขามาแจกเป็นทาน
รวมสภากาชาดไทย
มีรูปปั้นตั้งอยู่ใน
ให้วายคิดถึงธดา
จึงมีเจตนาปรา-
ทรช่วยนรชน
คงบันดาลให้เชอคล
ทบูนชอุทิศถวาย

³⁶ ที่เรียกกันต่อมาในสมัยนั้นว่าหมอลวง

³⁷ เป็นหมอสัญชาติฝรั่งเศส

³⁸ หมอปลูกฝีตายแต่ก่อนต้องสั่งมาจากอเมริกา-ยุโรป-ไซง่อน ที่กว่าจะถึงก็นานวันได้มาต้องรีบปลูก
คนในกรุงเทพฯ แล้วเอาเชื้อไปปลูกต่อได้ผลไม่เต็มที่ จึงให้หมอมานิสไปตั้งทำสำเร็จจน ณ จังหวัดนครปฐม
เมื่อ พ.ศ. 2416

³⁹ หม่อมเจ้าหญิงบรมศิริสาร (หญิงภา)

⁴⁰ คือสถานปาสเตอร์ซึ่งผลิตเซรัมแก้โรคกัสน้ำเป็นครั้งแรก เมื่อ 26 มี.ค. 2456 ที่ตึกกระทรวงมหาดไทย
ข้างโรงเรียนเด็ก ชื่อสถานนั้นเป็นชื่อแพทย์ฝรั่งเศษผู้เริ่มการที่ปารีสมาก่อน เมื่อสร้างในประเทศไทย จึงให้ชื่อ
สถานี่ตามลำเนียงฝรั่งเศส

- ๑ สร้างโอสถศาลา
ทฤษีร้อนผ้อนโรคร้าย
- ๑ มีเรือนแพทย์พิศพา
บรรเทาทุเลารอบ
- ๑ หมอหลวงทั้งปวงทำ
แต่เข้าชนลวงมา
- ๑ ต่อมาไม่ช้านาน
ที่ระดับทฤษีเชษฐ
- ๑ นี้คือประวัติการ
เกิดคุณอนเนกา
- ๑ เมื่อวามหาศไทย
รวบรัดจัดบ้านเมือง
- ๑ เลิกแบบจตุสดมภ์
เพราะเหตุประเทศใน
- ๑ พระพุทธเจ้าหลวง
“ คำรง ”⁴¹ ทรงวางแผน
- ๑ มีเมืองเจ็ดสิบเอ็ด
มณฑลมหิเทศา⁴²
- ๑ ในตำแหน่งหน้าที่
ต้องใฝ่ใจอาจฉิน
- ๑ ต้องเร่งเตร่สำรวจ
ห่อนระยอทรมาน
- ๑ สมัยนั้นยานไวย
ใช้เกวียนต่างย่างล้าลอง

เป็นสถานกุลคล้าย
ต่างจังหวัดที่ซัดหม้อ
ห้องรักษาคนไข้พอ
มีทนายจำหน่ายยา
กิจกรรมทกเพล
กระทั่งเที่ยงไม้เบียงเบน
กิจการเปลี่ยนแปลงเป็น
พยาบาลการอาพาธ
โรงพยาบาลกำเนิดมา
ควรนึกน้อมมนเือง
ทรงฝึกใฝ่บำรุงเรื่อง
ให้กลั่นกลมสมสมัย
ที่นิยมแต่ก่อนไร
ไพรัชคิดประชิดแดน
ตั้งกระทรวงสิบสองแทน
ตั้งสิบแปดมณฑลหนา
เป็นแขวงเขตราชอาณาจักร
ปกครองงานการแผ่นดิน
เสนาบดีแห่งราชินทร์
เลือกผู้ครองสนองงาน
เสด็จตรวจแดนกันดาร
พระกายฝ่าอุสาห์สนอง
หาไม่ได้แม้ข้างของ
ระเหินระหกนออกเอ๋ย

⁴¹ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

⁴² สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑล (เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) เป็นเทศาภิบาลพินิจโลกอันเป็นมณฑลแรกประมาณ พ.ศ. 2435)

- ๑ ทิวเมืองตรวจไม่เว้น
ใครโตที่ไหนเคย
- ๑ เลือคนครองตำแหน่ง
ไพร่ฟ้าประชาชน
- ๑ ไปตรวจที่เมืองใด
ใดดีมีสำคัญ
- ๑ ทรงปรานีมีเมตตา
เช่นทรงอนุกุล
- ๑ ผ่านนานากิจ
ตรึงถอมมุลมองไกร
- ๑ ผ่านทพผลภาพ
ลาให้ไปเสถียร
- ๑ แม่ห่วงไม่ดั่งงาน
กลางท่านคงพันพัว
- ๑ ชนม่าห่าสิบสาม
หึ่งพร้อมที่จอมวัง
- ๑ หาไหนจะได้เหมือน
ห่อนชนะศศิธร
- ๑ ครนคลายวายวิโยค
จอมพงศให้ทรงเนาว์
- ๑ หอสมตราขบถิตย
กึ่งทรงหน้าท
- ๑ ต้องค้นคว้าหาหลักฐาน
วัตถุศิลปะประบิลบุ-

มิได้เห็นแต่เมืองเลย
ไปเช่นว่าหาไม่มี
แต่ละแห่งก็เหมาะดี
ก็ชนชนนิยมกัน
ไม่เหมาะใจก็จัดสรร
ก็เสริมไว้มิให้สูญ
รักสัจจาเพียบเพ็ญพูน
ให้โจรจันทร์⁴³ พันทนต์ไป
สุดจะคิดจระไน
ถ้าประเมินเกินเล่มแก้วน
จึงทรงกราบบังคมเรียน
สถิตพิภกรักษาตัว
จะเสียการถ่านนี้หนั
ไม่กล้าออกดอกกระมัง
หาใช่ทรมพระกำลัง
จะประสิทธิ์ประสาทพร
ดั่งดาวเกลอนที่หม่มพร
อันเทียบองค์ "คำรงค์"⁴⁴ เรา
สรรพโรคประเทืองเบา
มูรธา⁴⁵ เสนาบดี
งานพิพิธภณช้
จรรโลงเลื่องจนเพื่องฟู
มาประสานประสมช
ราณะวัฒนธรรมประวัติเดิม

⁴³ โจรจันทร์จอมปล้นที่รับสารภาพผิดต่อพระองค์และสัญญาจะกลับคนเป็นพลเมืองดีมีประสงค์จะเข้าขอวิ
การของโจรไว้เพื่อประโยชน์ในการปราบปราม จึงทรงขอพระราชทานโทษเมื่อ พ.ศ. 2446

⁴⁴ สมเด็จพระเจ้าคำรงค์ฯ

⁴⁵ กระทรวงมูรธาธร

- ๑ ทั้งในนอกอาณา
โตกลับันท์กเสริม
- ๑ นิพนธ์ประวัติศาสตร์
ราชวงศ์ลเรงรณ
- ๑ สิ่งใดที่ปล
โดยชักหลักสำคัญ
- ๑ มีชื่อเลื่องลือชา
ทวยไทยใจชื่นชม
- ๑ ว่า "บิทรประวัติศาสตร์"
ทุนเทอดเชตบุชา
- ๑ ทแจ่งแถลงเรื่อง
เป็นสังส่วนสุขใจ
- ๑ ให้อำนาจโลกธรรม
คราวเซกัเรรวน
- ๑ หลังเปลี่ยนการปกครอง
ผิดใตมิได้ใจ
- ๑ แม้ตำแหน่งราชบัณฑิตย
ต้องเตรเรเปิดเบ็ง
- ๑ ถูกลดเงินบำนาญ
ต้องรอนทอนประทัง
- ๑ บัณังถูกญุ่บุนครอง
ปัจจุบันยังพันพัว
- ๑ สักผ่อนตอนรับกลับ
รายงานตำรวจไทย

สืบเสาะมาตกแต่งเติม
ให้ชัดแจ้งทุกแห่งหน
เกี่ยวกับชาติภูมิคล
แม่นานลึกตกตำบรรพ์
ก็ทรงชววิจารณ์ยัน
เข้าสงเคราะห์ได้เหมาะสม
ต่างพวาก็นิยม
จนถวายสมัญญา
เกริ่นประกาศกันสืบมา
พระเกียรติอยู่คู่มืองไทย
บรรพเบองระบายใจ
ส่วนทุกข์ยากก็มากมว
ยอมช่นชาแกมกำสรว
ขอแสดงแจ้งเสนอ
ถูกข้อมองพะลักพะเลอ
กลับถูกเฟ่งเล็งกระเจิง
ก็บายบิตให้สะเซิง
ไปสำนักพักบัณัง
อ้างถึงการเงินขาดคลัง
รัตเข็มขัดประหยัดคร้ว
รับสั่งของไปหมดตัว
มีสังคนฝืนวิสัย
ถูกบังคับให้ต้องไป
ตามคำสั่งยังสงขลา

๑ ต้องทรงดำรงกาย
ไปแกล้งแฉ่งก็จจา

๑ ๓ เคยเอ๋ยปรารภ
“ว่าดำดำรวจที่

๑ จะได้คลานเข้าไป
นี้แหละรางวัลขง

๑ เมื่อกลับประทับวัง
วันหนึ่งได้ทัศนาศา

๑ เพราะเห็นแม่บทหาร
เสียดพระทัยไม่สบาย

๑ น่านึกระลึกคิด
คงพะวงทรงอาวรณ์

๑ เคยช่วยชำระชาติ
ไยสัตว์รุ่มบ้จจา

๑ ถ้ายังกำลังหนุ่ม
รุกรณจนพันแดน

๑ แต่พลังสืลิตหย่อน
ทนอยู่ดูไพร่

๑ ทรงรับสั่งอยู่เสมอ
ฝึกฝนทางธรรณ

๑ เล่ห์^๕เห็นกระมังหนา
ปลงแน่แก่ความตาย

๑ ฐานะทางการเงิน
มีแต่เงินเดือนชู

๑ ที่กระหายเพราะชรา
เพียงเพื่อเช่นเป็นพิช

๑ ขงประสมนำคิดดี
๓ กำเนิดเขาเปิดกรง

๑ นั่งอยู่ในตามประสงค
ที่ปรากฏไชยศตรา”

๑ พอประทั้งพระวิญญา
พบญิบุนใจวันวาย

๑ มีพลุกพล่านอยู่ประปราย
แล้วประชวรจวบจวนมรณ

๑ เหตุที่ปลิดพระชนม์จร
ว่าไพร่มาบ้ศา

๑ เป็นเอกราชตลอดมา
จึงหาญจู่มาตุแกลน

๑ จะรวบรวมให้แตกแดน
เข็ดขยาดปลาตหนี

๑ ผู้ร่วมรอนก็ไม่มี
มาเป็นเจ้าไม่เข้าการ

๑ เดิมองค์เธอเป็นทหาร
๒ บอังกันตัวเป็นเบาหมาย

๑ จึงระอาเอื่อมละอาย
โปรดใคร่ครวญทบทวนดู

๑ ๓ ชัดเงินไม่^๔เฟื่องฟู
เริ่มสืบหก^{๔๖}ยกยอดมา

⁴⁶ สิบหกบาท

๑ ถึงชนสามพันหก
จนเหลือเก้าร้อยกว่า

๑ ครั้งไปอยู่บึง
แปดเหรียญ⁴⁷ ขังเวียนนาน

๑ เพราะพระมฤคก
หมพนองหลาย

๑ รักเกียรติยศชาติ
คราวทุกข์หรือสุข

๑ หนึ่งกตเวที
กตัญญูรู้คุณคอย

๑ ทุกเข้าเข้าไปกราบ
จะจ้านงประสงค์ป้อง

๑ เป็นเนืองนิจกิจวัตร
ยากนักที่จักเจอ

๑ พระสนพระชนมา
ฤาหลักศิลาทรง

๑ ขอปวงอนุชน
ส่งสิ่งส่วนสาทร

แล้วลดตกลงหลายครา
คราวเปลี่ยนปรับรับบ้านาญ

จะทรงส่งหนังสืออ่าน
จนริดาหาถวาย

ที่สมคอย่างยิ่งเจ้านาย
นั้นพระองค์ไม่ทรงมี⁴⁸

กว่าชีวิตมีทุกนาที
ก็มีหย่อนสทอนถอย

ชเนต⁴⁹ ตักเลิศลอย

เคารปรับบำรุงรอง

เพื่อทรงทราบทุกข์สุขผอง
กับนำบัดจัดเสนอ

ที่จงจัดบำรุงเธอ
ลูกที่เป็นเช่นพระองค์

ดั่งอินทราดับแสงลง

ธวัชไทยโยกไหวคลอน

ทั่วทุกคนประนังกร

บุษองค์ดำรง เทอญ

⁴⁷ แปดเหรียญบึง—จะซื้อหนังสือมาทรงอ่านท่านหญิงเหลือ (พระจิตา) ถัดค้ำเพราะใกล้สิ้นเดือนและเงินเหลือเพียง ๑๒ เหรียญ ท่านตรัสว่า “จะเอาอย่างไรกับพ่อ สุรา นารี พาช กี่บาทดี ซึ่งผู้ขายน้อยคนนักจะรอดพ้นมาได้ พ่อไม่มีเลข มีแต่หนังสือเท่านั้นที่เป็นความสุข จะเอาอย่างไรเล่า” ท่านหญิงเหลือรู้พระทัยจึงมิได้ขังเวียนเงินให้

⁴⁸ พระองค์เป็นโอรสที่ประสูติแก่เจ้าจอมมารดาชุ่มแต่พระองค์เดียว จึงไม่มีพระมรดกของเจ้าพี่น้องที่ขาดทายาทตกทอดถึง

⁴⁹ แม่

วสันตดิถีจันท์ 14

- ๑ ก่อนจบเพลงวราประวัติ
ขอเพิ่มขุบลวิมลมัง-
- ๑ เอื้องพระเกียรติศรีวิบุลย์
ตรัสแก่คณาพระบริวาร
- ๑ ว่าใครประสบนุของค์
ราชสีห์และลัญจนปกา-
- ๑ คอกรมพระเทวฯ สุรพงศ์
เหมือนเฝ้าบดปดวิไทย
- ๑ ครั่งไถ่นิวคินครขันท์
ยลศึกพิกล 52 กมลมี
- ๑ ครุ่นคิดมิกนนวนเวศน์
ในกรมกัทรังวิชัยปรา-
- ๑ เทียบเหล่าคณาพระบริวาร
ผูกเครื่องอำพนจรณะรอน
- ๑ ชันโสศพระจอมมกุฎแก้ว
เกริกเกียรติประณตพระยศยง
- ๑ เขิญพิศประมวลอธึกคุณ 53
ในคำประกาศสถบด 54

- อภิรัฐบุรุษยง
- คณาชวโรงการ 50
- อธิคุณวโรพาร
- พิจ้องพระนังยา
- พระค่างประคองตรา
- รอบลมนมัย 51
- ลิก้องจะภูมิใจ
- พิเคราะห์ดูจะรู้ดี
- ประลุนันทบุรี
- กฤษแค้นนิแสนสา
- มลเหตุขยาตรา
- รทูลถววยกร
- ตจะสารและอัสตร
- นรัชตติยาทรง
- มนแนวเสด็จคง
- วรคตสตุต
- พจสุนทรศรี
- ฐิติกรมพระยายง

50 ความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาของ ร. 5 (ดูเหมือนถึงเจ้าพระยาอมราชว่า) "ใครได้พบกรมค่างตราพระราชสีห์ใหญ่ และกรมเทววงศ์ ตราบัวแก้วใหญ่ก็เท่ากับได้เฝ้าพระราชฯ"

51 ตราชันดิษฐ์ประกอบด้วยแก้ว เอาความว่า "ตราชันดิษฐ์ใหญ่"

52 คราว ร. 5 เสด็จกลับจากประพาสยุโรปพอถึงอ่าวไทยในเขตจังหวัดจันทบุรี เห็นฝรั่งเศสส่งทหารมาปิดเมืองนั้นอยู่ ก็เสียดพระทัยไม่ยากคืนเข้าพระนคร จนสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยราชการแทนพระองค์ (พระพันปีหลวง) กราบบังคมทูลเปรียบเทียบมีใจความว่า "ข้างศึกม้าศึกผูกเครื่องรบพร้อมแล้ว คงขาดเพียงผู้ขี่เท่านั้น" พระปฏิภาณปรีชาปัญญานันตสุขุมนี้เป็นเหตุให้เสด็จเข้าพระนครบัญชาการปกครองประเทศทันที

53 คุณสมบัตินี้ยิ่งใหญ่ประมาณ 20 ประการ ในประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้ทรงเป็นกรมพระยาฯ

54 พระเจ้าแผ่นดิน

๑ สำเร็จกิจจรจิตความตามประสงค์

เทอดพระยศนิยมกรมพระดำรง

อุทิศส่งทักษ์นิทานสาวรีย์

๑ หากโคลงฉันทกาศยกลอนกระท่อนกระแท่น ไม่หนักแน่นโปรดอภัยไว้ศักดิ์ศรี
แก่คนผู้ประพันธ์นี้ที่ไมตรี

ปราชญ์ผู้ปรีชาโชติโปรดเอาบุญ

๑ หนึ่งถ้อยคำสำเนียงที่เรียงเรียบ
มุ่งเอาความงามเห็นว่าเป็นคุณ

จะประเทียบบรรวาทกีชาตสุนทร
จึงจัดจูนเจิมรับประดับประดา

๑ ถ้าขัดเขินเกินไปอภัยด้วย
เหตุจะแต่งกลอนนิยมกรมพระยา

นึกว่าช่วยคลายทุกข์ให้สุขา
เพราะบุตราอร้องให้ลองดู

๑ เนื่องพระวงศ์องคมนตรีศักดิ์

เฉลิมหลักไตรรงค์ให้ทรงอยู่
จะบำรุงทักษ์นิทานอารีย์

รัฐบาลชุมนุมประชุม

๑ เหตุตั้งกล่าวขำต้งว่าขำก็แจจ
เพราะป่วยตามาตัดอึดฤดี

แต่นึกแทนทำไปได้หรือนี่
บารมีกรมพระยาพอดาคลาย

๑ ทิ้งรำลึกเมื่อครั้งพ่อยังอยู่
จึงตัดเหตุพันพันไม่กลัวตาย

๕๕ ๕๖
๕๗ ๕๘
๕๙ ๖๐
๖๑ ๖๒
๖๓ ๖๔
๖๕ ๖๖
๖๗ ๖๘
๖๙ ๗๐
๗๑ ๗๒
๗๓ ๗๔
๗๕ ๗๖
๗๗ ๗๘
๗๙ ๘๐
๘๑ ๘๒
๘๓ ๘๔
๘๕ ๘๖
๘๗ ๘๘
๘๙ ๙๐
๙๑ ๙๒
๙๓ ๙๔
๙๕ ๙๖
๙๗ ๙๘
๙๙ ๑๐๐
๑๐๑ ๑๐๒
๑๐๓ ๑๐๔
๑๐๕ ๑๐๖
๑๐๗ ๑๐๘
๑๐๙ ๑๑๐
๑๑๑ ๑๑๒
๑๑๓ ๑๑๔
๑๑๕ ๑๑๖
๑๑๗ ๑๑๘
๑๑๙ ๑๒๐
๑๒๑ ๑๒๒
๑๒๓ ๑๒๔
๑๒๕ ๑๒๖
๑๒๗ ๑๒๘
๑๒๙ ๑๓๐
๑๓๑ ๑๓๒
๑๓๓ ๑๓๔
๑๓๕ ๑๓๖
๑๓๗ ๑๓๘
๑๓๙ ๑๔๐
๑๔๑ ๑๔๒
๑๔๓ ๑๔๔
๑๔๕ ๑๔๖
๑๔๗ ๑๔๘
๑๔๙ ๑๕๐
๑๕๑ ๑๕๒
๑๕๓ ๑๕๔
๑๕๕ ๑๕๖
๑๕๗ ๑๕๘
๑๕๙ ๑๖๐
๑๖๑ ๑๖๒
๑๖๓ ๑๖๔
๑๖๕ ๑๖๖
๑๖๗ ๑๖๘
๑๖๙ ๑๗๐
๑๗๑ ๑๗๒
๑๗๓ ๑๗๔
๑๗๕ ๑๗๖
๑๗๗ ๑๗๘
๑๗๙ ๑๘๐
๑๘๑ ๑๘๒
๑๘๓ ๑๘๔
๑๘๕ ๑๘๖
๑๘๗ ๑๘๘
๑๘๙ ๑๙๐
๑๙๑ ๑๙๒
๑๙๓ ๑๙๔
๑๙๕ ๑๙๖
๑๙๗ ๑๙๘
๑๙๙ ๒๐๐
๒๐๑ ๒๐๒
๒๐๓ ๒๐๔
๒๐๕ ๒๐๖
๒๐๗ ๒๐๘
๒๐๙ ๒๑๐
๒๑๑ ๒๑๒
๒๑๓ ๒๑๔
๒๑๕ ๒๑๖
๒๑๗ ๒๑๘
๒๑๙ ๒๒๐
๒๒๑ ๒๒๒
๒๒๓ ๒๒๔
๒๒๕ ๒๒๖
๒๒๗ ๒๒๘
๒๒๙ ๒๓๐
๒๓๑ ๒๓๒
๒๓๓ ๒๓๔
๒๓๕ ๒๓๖
๒๓๗ ๒๓๘
๒๓๙ ๒๔๐
๒๔๑ ๒๔๒
๒๔๓ ๒๔๔
๒๔๕ ๒๔๖
๒๔๗ ๒๔๘
๒๔๙ ๒๕๐
๒๕๑ ๒๕๒
๒๕๓ ๒๕๔
๒๕๕ ๒๕๖
๒๕๗ ๒๕๘
๒๕๙ ๒๖๐
๒๖๑ ๒๖๒
๒๖๓ ๒๖๔
๒๖๕ ๒๖๖
๒๖๗ ๒๖๘
๒๖๙ ๒๗๐
๒๗๑ ๒๗๒
๒๗๓ ๒๗๔
๒๗๕ ๒๗๖
๒๗๗ ๒๗๘
๒๗๙ ๒๘๐
๒๘๑ ๒๘๒
๒๘๓ ๒๘๔
๒๘๕ ๒๘๖
๒๘๗ ๒๘๘
๒๘๙ ๒๙๐
๒๙๑ ๒๙๒
๒๙๓ ๒๙๔
๒๙๕ ๒๙๖
๒๙๗ ๒๙๘
๒๙๙ ๓๐๐
๓๐๑ ๓๐๒
๓๐๓ ๓๐๔
๓๐๕ ๓๐๖
๓๐๗ ๓๐๘
๓๐๙ ๓๑๐
๓๑๑ ๓๑๒
๓๑๓ ๓๑๔
๓๑๕ ๓๑๖
๓๑๗ ๓๑๘
๓๑๙ ๓๒๐
๓๒๑ ๓๒๒
๓๒๓ ๓๒๔
๓๒๕ ๓๒๖
๓๒๗ ๓๒๘
๓๒๙ ๓๓๐
๓๓๑ ๓๓๒
๓๓๓ ๓๓๔
๓๓๕ ๓๓๖
๓๓๗ ๓๓๘
๓๓๙ ๓๔๐
๓๔๑ ๓๔๒
๓๔๓ ๓๔๔
๓๔๕ ๓๔๖
๓๔๗ ๓๔๘
๓๔๙ ๓๕๐
๓๕๑ ๓๕๒
๓๕๓ ๓๕๔
๓๕๕ ๓๕๖
๓๕๗ ๓๕๘
๓๕๙ ๓๖๐
๓๖๑ ๓๖๒
๓๖๓ ๓๖๔
๓๖๕ ๓๖๖
๓๖๗ ๓๖๘
๓๖๙ ๓๗๐
๓๗๑ ๓๗๒
๓๗๓ ๓๗๔
๓๗๕ ๓๗๖
๓๗๗ ๓๗๘
๓๗๙ ๓๘๐
๓๘๑ ๓๘๒
๓๘๓ ๓๘๔
๓๘๕ ๓๘๖
๓๘๗ ๓๘๘
๓๘๙ ๓๙๐
๓๙๑ ๓๙๒
๓๙๓ ๓๙๔
๓๙๕ ๓๙๖
๓๙๗ ๓๙๘
๓๙๙ ๔๐๐
๔๐๑ ๔๐๒
๔๐๓ ๔๐๔
๔๐๕ ๔๐๖
๔๐๗ ๔๐๘
๔๐๙ ๔๑๐
๔๑๑ ๔๑๒
๔๑๓ ๔๑๔
๔๑๕ ๔๑๖
๔๑๗ ๔๑๘
๔๑๙ ๔๒๐
๔๒๑ ๔๒๒
๔๒๓ ๔๒๔
๔๒๕ ๔๒๖
๔๒๗ ๔๒๘
๔๒๙ ๔๓๐
๔๓๑ ๔๓๒
๔๓๓ ๔๓๔
๔๓๕ ๔๓๖
๔๓๗ ๔๓๘
๔๓๙ ๔๔๐
๔๔๑ ๔๔๒
๔๔๓ ๔๔๔
๔๔๕ ๔๔๖
๔๔๗ ๔๔๘
๔๔๙ ๔๕๐
๔๕๑ ๔๕๒
๔๕๓ ๔๕๔
๔๕๕ ๔๕๖
๔๕๗ ๔๕๘
๔๕๙ ๔๖๐
๔๖๑ ๔๖๒
๔๖๓ ๔๖๔
๔๖๕ ๔๖๖
๔๖๗ ๔๖๘
๔๖๙ ๔๗๐
๔๗๑ ๔๗๒
๔๗๓ ๔๗๔
๔๗๕ ๔๗๖
๔๗๗ ๔๗๘
๔๗๙ ๔๘๐
๔๘๑ ๔๘๒
๔๘๓ ๔๘๔
๔๘๕ ๔๘๖
๔๘๗ ๔๘๘
๔๘๙ ๔๙๐
๔๙๑ ๔๙๒
๔๙๓ ๔๙๔
๔๙๕ ๔๙๖
๔๙๗ ๔๙๘
๔๙๙ ๕๐๐
๕๐๑ ๕๐๒
๕๐๓ ๕๐๔
๕๐๕ ๕๐๖
๕๐๗ ๕๐๘
๕๐๙ ๕๑๐
๕๑๑ ๕๑๒
๕๑๓ ๕๑๔
๕๑๕ ๕๑๖
๕๑๗ ๕๑๘
๕๑๙ ๕๒๐
๕๒๑ ๕๒๒
๕๒๓ ๕๒๔
๕๒๕ ๕๒๖
๕๒๗ ๕๒๘
๕๒๙ ๕๓๐
๕๓๑ ๕๓๒
๕๓๓ ๕๓๔
๕๓๕ ๕๓๖
๕๓๗ ๕๓๘
๕๓๙ ๕๔๐
๕๔๑ ๕๔๒
๕๔๓ ๕๔๔
๕๔๕ ๕๔๖
๕๔๗ ๕๔๘
๕๔๙ ๕๕๐
๕๕๑ ๕๕๒
๕๕๓ ๕๕๔
๕๕๕ ๕๕๖
๕๕๗ ๕๕๘
๕๕๙ ๕๖๐
๕๖๑ ๕๖๒
๕๖๓ ๕๖๔
๕๖๕ ๕๖๖
๕๖๗ ๕๖๘
๕๖๙ ๕๗๐
๕๗๑ ๕๗๒
๕๗๓ ๕๗๔
๕๗๕ ๕๗๖
๕๗๗ ๕๗๘
๕๗๙ ๕๘๐
๕๘๑ ๕๘๒
๕๘๓ ๕๘๔
๕๘๕ ๕๘๖
๕๘๗ ๕๘๘
๕๘๙ ๕๙๐
๕๙๑ ๕๙๒
๕๙๓ ๕๙๔
๕๙๕ ๕๙๖
๕๙๗ ๕๙๘
๕๙๙ ๖๐๐
๖๐๑ ๖๐๒
๖๐๓ ๖๐๔
๖๐๕ ๖๐๖
๖๐๗ ๖๐๘
๖๐๙ ๖๑๐
๖๑๑ ๖๑๒
๖๑๓ ๖๑๔
๖๑๕ ๖๑๖
๖๑๗ ๖๑๘
๖๑๙ ๖๒๐
๖๒๑ ๖๒๒
๖๒๓ ๖๒๔
๖๒๕ ๖๒๖
๖๒๗ ๖๒๘
๖๒๙ ๖๓๐
๖๓๑ ๖๓๒
๖๓๓ ๖๓๔
๖๓๕ ๖๓๖
๖๓๗ ๖๓๘
๖๓๙ ๖๔๐
๖๔๑ ๖๔๒
๖๔๓ ๖๔๔
๖๔๕ ๖๔๖
๖๔๗ ๖๔๘
๖๔๙ ๖๕๐
๖๕๑ ๖๕๒
๖๕๓ ๖๕๔
๖๕๕ ๖๕๖
๖๕๗ ๖๕๘
๖๕๙ ๖๖๐
๖๖๑ ๖๖๒
๖๖๓ ๖๖๔
๖๖๕ ๖๖๖
๖๖๗ ๖๖๘
๖๖๙ ๖๗๐
๖๗๑ ๖๗๒
๖๗๓ ๖๗๔
๖๗๕ ๖๗๖
๖๗๗ ๖๗๘
๖๗๙ ๖๘๐
๖๘๑ ๖๘๒
๖๘๓ ๖๘๔
๖๘๕ ๖๘๖
๖๘๗ ๖๘๘
๖๘๙ ๖๙๐
๖๙๑ ๖๙๒
๖๙๓ ๖๙๔
๖๙๕ ๖๙๖
๖๙๗ ๖๙๘
๖๙๙ ๗๐๐
๗๐๑ ๗๐๒
๗๐๓ ๗๐๔
๗๐๕ ๗๐๖
๗๐๗ ๗๐๘
๗๐๙ ๗๑๐
๗๑๑ ๗๑๒
๗๑๓ ๗๑๔
๗๑๕ ๗๑๖
๗๑๗ ๗๑๘
๗๑๙ ๗๒๐
๗๒๑ ๗๒๒
๗๒๓ ๗๒๔
๗๒๕ ๗๒๖
๗๒๗ ๗๒๘
๗๒๙ ๗๓๐
๗๓๑ ๗๓๒
๗๓๓ ๗๓๔
๗๓๕ ๗๓๖
๗๓๗ ๗๓๘
๗๓๙ ๗๔๐
๗๔๑ ๗๔๒
๗๔๓ ๗๔๔
๗๔๕ ๗๔๖
๗๔๗ ๗๔๘
๗๔๙ ๗๕๐
๗๕๑ ๗๕๒
๗๕๓ ๗๕๔
๗๕๕ ๗๕๖
๗๕๗ ๗๕๘
๗๕๙ ๗๖๐
๗๖๑ ๗๖๒
๗๖๓ ๗๖๔
๗๖๕ ๗๖๖
๗๖๗ ๗๖๘
๗๖๙ ๗๗๐
๗๗๑ ๗๗๒
๗๗๓ ๗๗๔
๗๗๕ ๗๗๖
๗๗๗ ๗๗๘
๗๗๙ ๗๘๐
๗๘๑ ๗๘๒
๗๘๓ ๗๘๔
๗๘๕ ๗๘๖
๗๘๗ ๗๘๘
๗๘๙ ๗๙๐
๗๙๑ ๗๙๒
๗๙๓ ๗๙๔
๗๙๕ ๗๙๖
๗๙๗ ๗๙๘
๗๙๙ ๘๐๐
๘๐๑ ๘๐๒
๘๐๓ ๘๐๔
๘๐๕ ๘๐๖
๘๐๗ ๘๐๘
๘๐๙ ๘๑๐
๘๑๑ ๘๑๒
๘๑๓ ๘๑๔
๘๑๕ ๘๑๖
๘๑๗ ๘๑๘
๘๑๙ ๘๒๐
๘๒๑ ๘๒๒
๘๒๓ ๘๒๔
๘๒๕ ๘๒๖
๘๒๗ ๘๒๘
๘๒๙ ๘๓๐
๘๓๑ ๘๓๒
๘๓๓ ๘๓๔
๘๓๕ ๘๓๖
๘๓๗ ๘๓๘
๘๓๙ ๘๔๐
๘๔๑ ๘๔๒
๘๔๓ ๘๔๔
๘๔๕ ๘๔๖
๘๔๗ ๘๔๘
๘๔๙ ๘๕๐
๘๕๑ ๘๕๒
๘๕๓ ๘๕๔
๘๕๕ ๘๕๖
๘๕๗ ๘๕๘
๘๕๙ ๘๖๐
๘๖๑ ๘๖๒
๘๖๓ ๘๖๔
๘๖๕ ๘๖๖
๘๖๗ ๘๖๘
๘๖๙ ๘๗๐
๘๗๑ ๘๗๒
๘๗๓ ๘๗๔
๘๗๕ ๘๗๖
๘๗๗ ๘๗๘
๘๗๙ ๘๘๐
๘๘๑ ๘๘๒
๘๘๓ ๘๘๔
๘๘๕ ๘๘๖
๘๘๗ ๘๘๘
๘๘๙ ๘๙๐
๘๙๑ ๘๙๒
๘๙๓ ๘๙๔
๘๙๕ ๘๙๖
๘๙๗ ๘๙๘
๘๙๙ ๙๐๐
๙๐๑ ๙๐๒
๙๐๓ ๙๐๔
๙๐๕ ๙๐๖
๙๐๗ ๙๐๘
๙๐๙ ๙๑๐
๙๑๑ ๙๑๒
๙๑๓ ๙๑๔
๙๑๕ ๙๑๖
๙๑๗ ๙๑๘
๙๑๙ ๙๒๐
๙๒๑ ๙๒๒
๙๒๓ ๙๒๔
๙๒๕ ๙๒๖
๙๒๗ ๙๒๘
๙๒๙ ๙๓๐
๙๓๑ ๙๓๒
๙๓๓ ๙๓๔
๙๓๕ ๙๓๖
๙๓๗ ๙๓๘
๙๓๙ ๙๔๐
๙๔๑ ๙๔๒
๙๔๓ ๙๔๔
๙๔๕ ๙๔๖
๙๔๗ ๙๔๘
๙๔๙ ๙๕๐
๙๕๑ ๙๕๒
๙๕๓ ๙๕๔
๙๕๕ ๙๕๖
๙๕๗ ๙๕๘
๙๕๙ ๙๖๐
๙๖๑ ๙๖๒
๙๖๓ ๙๖๔
๙๖๕ ๙๖๖
๙๖๗ ๙๖๘
๙๖๙ ๙๗๐
๙๗๑ ๙๗๒
๙๗๓ ๙๗๔
๙๗๕ ๙๗๖
๙๗๗ ๙๗๘
๙๗๙ ๙๘๐
๙๘๑ ๙๘๒
๙๘๓ ๙๘๔
๙๘๕ ๙๘๖
๙๘๗ ๙๘๘
๙๘๙ ๙๙๐
๙๙๑ ๙๙๒
๙๙๓ ๙๙๔
๙๙๕ ๙๙๖
๙๙๗ ๙๙๘
๙๙๙ ๑๐๐๐

นีนหลายอย่างขอประยุกต์ไว้ทุกส่วน
นิทาน^{๕๙} ทวนจุลสาร^{๖๐} สำเนาความ
เป็นข้าบาทพระบิณฑิณดินสยาม
สกุลนาม “รักษาสัตย์” สวัสดิ์
ห่างบวชใช้ปรีดีเปรมเกษมศรี
พระพรสัจประสิทธิ์วิชิตเอย ฯ

๑ อันหลักฐานการประพันธ์ที่สรรสร้าง
มีประวัติ^{๕๖} ประกาศ^{๕๗} สาสน์สำนวน^{๕๘}

๑ ข้าพเจ้าผู้ประพันธ์นี้ “อานาจ”
นายอำเภอถิ่นทรลักษณ์พิทักษ์คาม

๑ ขอคุณผลบุญเพิ่มพูนให้
ญาติวงศ์จงเป็นสุขทุกเดือนปี

๕๕ ทรงแต่งตั้งบิดาผู้ประพันธ์ให้เป็น “ขุนอภิลักษณ์” (จีนจร)
๕๖ พระประวัติตามสมตประวัติและประวัติศาสตร์บางเล่มที่ทรงนิพนธ์
๕๗ ประกาศสถาปนาให้ทรงดำรงกรมต่าง ๆ
๕๘ พระนิพนธ์และหนังสือราชการต่าง ๆ เกี่ยวกับในกรม ฯ
๕๙ นิทานโบราณคดี
๖๐ ก. พระนิพนธ์ของ ม.จ. หลุยพูนพิศมัย (พระธิดา) พ.ศ. ๒๕๐๑ ที่ประทานให้วิทยุศึกษาดินแดนถ่าน
อาทิตย์ละครัง
ข. เรื่องสมเด็จพระกรมพระยาดำรง ฯ โด่อกุณสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑

คาถา

“ปพฺพตาปึ พุทฺเสลา รตนานึ จตุลฺลภา
 พุทฺษณา สทาโหนติ ปณฺหิตาปึ จตุลฺลภา”

โคลงอธิบายคาถา

◎ ภูเขาเลื่อนพลั่ววัน	ศิลา
หามณีจินดา	ยากได้
ฝูงชนเกิดนานา	ในโลก
หานักปราชญ์นั้นไซ้	เลือกแล้วฤา
◎ บ้าหลงหลายโยชน์พร้อม	พฤชา
หาแก่นจันทร์กฤษณา	ยากไซ้
ฝูงคนเกิดมีมา	เลื่อนพลั่ว
หาปราชญ์ฤาจักได้	ยากแท้ควรสงวน
◎ มัจฉามีหัวทอง	ชโลธร
หาเงือกงูมังกร	ยากได้
หัวดาวพระนคร	คนมาก มีนา
จักเสาะสัปปุรุษไซ้	ยากแท้จักมี
◎ คารามีมากร้อย	ถึงพัน
นับเปรียบกับดวงจันทร์	หนึ่งได้
คนพาลมากอนันต์	ในโลก
จะเทียบเท่าปราชญ์ไซ้	ยากแท้ฤาถึง

(โลกนิติ—ฉบับสมเด็จพระมหาเถรราช)